

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) Üyesi Ülkelerin Küresel Pazarlardaki Karşılaştırmalı Üstünlükleri

Birol ERKAN*
Şule BATBAYLI**

Öz

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ), Karadeniz havzasının gerek siyasi gerekse ekonomik açıdan istikrarlı ve söz sahibi olmasını amaçlamaktadır. Bununla birlikte, 12 üye ülkeden oluşan Örgüt, kuruluşundan bu yana küresel anlamda potansiyelini tam olarak sergileyememiştir.

Bu çalışmanın amacı, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü üyesi ülkelerin küresel pazarlardaki karşılaştırmalı üstünlüklerini ve rekabet gücünü ortaya koymaktır. Çalışmada elde edilen sonuçlar, KEİ ülkelerinin uluslararası pazarlarda genellikle hammadde ve emek yoğun ürünlerin ihracatında karşılaştırmalı üstünlüklere sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, sözü edilen ülkelerin, ar-ge ve teknoloji yoğun ürünlerin ihracatında küresel pazarlarda rekabet dezavantajı bulunmaktadır.

Anahtar kelimeler: KEİ, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler, Balassa İndeksi, Vollrath İndeksi.

Comparative Advantages in The Global Markets of The Countries of The Organization of The Black Sea Economic Cooperation (BSEC)

Abstract

The Black Sea Economic Cooperation (BSEC) aims to ensure that the Black Sea basin is stable and committed both politically and economically. Nevertheless, the Organization which is composed of 12 member countries has been fully displaying its global potential since its inception.

The aim of this study is to demonstrate the comparative advantages and competitiveness of the countries of the Black Sea Economic Cooperation Organization in the global markets. The results of the study show that BSEC countries generally have comparative advantages in the export of raw materials and labor intensive products in international markets. At the same time, The mentioned countries have a competitive disadvantage in the global markets in the export of R&D and technology intensive products.

Keywords: BSEC, Revealed Comparative Advantages, Balassa Index, Vollrath Index.

* Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, birol.erkana@usak.edu.tr

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Uşak Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, batbaylisule45@gmail.com

Giriş

Günümüzde, ülkelerin (toplulukların) ihracatlarının artmasıyla birlikte, hangi sektörlerdeki ve ürün gruplarındaki ihracatlarının ve dış ticaret sonucunda elde edilen katma değerlerin artmış olduğu da önemli bir gelişmişlik göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda küresel rekabette kazançlı çıkan ülkeler, dış ticaret sonucu daha fazla katma değer sağlayanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, uluslararası piyasalarda ortaya çıkacak katma değerden en büyük payı alma çabası, ülkeler ve ülke grupları (bölgesel birlikler, örgütler) arasındaki ihracat rekabet artışını da beraberinde getirmektedir.

Bu çalışmada, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) üyesi ülkelerin ihracat performanslarının ve rekabet profilinin ürün grubu bazında ortaya koyulması ve Örgütün küresel rekabet edebilirliğinin saptanması amaçlanmıştır. Bu perspektifte, ülkelerin ihracatındaki karşılaştırmalı üstünlüklerin ve küresel rekabet güçlerinin ölçülebilmesi bağlamında “Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Katsayıları” kullanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde KEİ'nin kuruluşuna ve makro-ekonomik görünümüne ilişkin temel tanıtıcı bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde, dış ticaretin temel belirleyicisi olarak karşılaştırmalı üstünlük kavramına teorik açıdan değinilmiştir. Bu bağlamda, karşılaştırmalı üstünlüklerin ölçümünde kullanılan Balassa İndeksi, Vollrath İndeksi ve İhracat Benzerlik İndeksi teorik bazda tanıtılmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise KEİ ekonomilerinin ihracat karşılaştırmalı üstünlük ve dezavantaj durumunun ortaya koyulabilmesi amacıyla ürün grubu bazında açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük indeksleri hesaplanmıştır.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ)

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ), 1992 yılında İstanbul'da imzalanan bir anlaşmayla kurulmuştur. Anlaşmayı imzalayan ülkeler, Karadeniz'e sahili olan Türkiye, Rusya, Ukrayna, Moldova, Gürcistan, Romanya ve Bulgaristan ile Karadeniz'e kıyısı bulunmayan Arnavutluk, Yunanistan, Ermenistan ve Azerbaycan'dır. Anlaşmayı imzalayan ülkeler, Türkiye ve Yunanistan hariç tutulursa, SSCB'nin ve COMECON'un dağılmasıyla ortaya çıkmış ülkelerdir (Ertürk, 2002). 1980'li yılların sonunda, Doğu Avrupa'da, ekonomik boyutta serbest piyasa ekonomisine ve Siyasal boyutta çoğulcu demokrasiye geçiş sürecinin oluşturduğu ortamda, konumunu ve zamanlamasını bulan KEİ fikri, öncülüğünü Türkiye'nin yaptığı bir bölgesel ekonomik işbirliği girişimidir (Güran ve Aktürk, 1995).

KEİ'nin günümüzde 12 üye ülkesi bulunmakta olup, bu ülkeler; Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Yunanistan, Sırbistan ve Türkiye'dir. Ayrıca; ABD, AB Komisyonu, Almanya, Avusturya, Beyaz Rusya, Çek Cumhuriyeti, Hırvatistan, İsrail, İtalya, Mısır, Polonya, Slovak Cumhuriyeti, Tunus ise örgüt bünyesinde gözlemci statüsünde yer almaktadır.¹

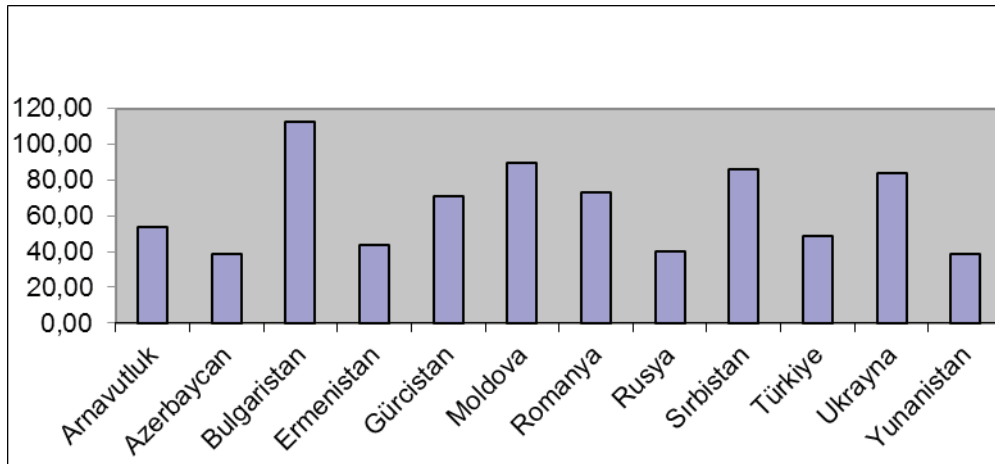
¹ Üye ülkelerle ilgili bilgi için bkz <http://ab.gtb.gov.tr/5/karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu-kei>

Tablo 1: KEİ Ülkelerinin Bazı Makro Ekonomik Göstergeleri (2015)

Ülkeler	GSYH (milyar\$)	KBGSYH* (bin\$)	İhracat (milyar\$)	İthalat (milyar\$)	Dış Açıklık
Arnavut	11,5	11,3	1,9	4,3	54
Azerbaycan	53,1	17,7	11,3	9,2	39
Bulgaristan	48,9	17,5	25,7	29,2	112
Ermenistan	10,5	8,3	1,4	3,2	44
Gürcistan	13,9	9,6	2,2	7,7	71
Moldova	6,5	5,0	1,9	3,9	89
Romanya	177,9	21,4	60,6	69,8	73
Rusya	1.326,1	24,4	343,9	182,7	40
Sırbistan	36,5	13,4	13,3	18,2	86
Türkiye	718,2	19,6	143,8	207,2	49
Ukrayna	90,6	7,9	38,1	37,5	83
Yunanistan	195,2	26,6	28,2	47,2	39

<http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>, <http://comtrade.un.org/> (*) Satın alma gücü paritesine göre hesaplanan değerdir.

KEİ ülkelerinin temel makroekonomik göstergeleri incelendiğinde (Tablo 1), Rusya ve Türkiye dışında, genel olarak ekonomilerinin büyük olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, söz konusu ülkelerin kişi başına gelir ortalamasının (satın alma gücü paritesine göre) \$20.000 civarında olduğu söylenebilir. KEİ içinde kişi başına geliri en yüksek ülkeler Yunanistan, Rusya ve Romanya'dır. Ekonomisi nispi olarak büyük olan Rusya ve Türkiye'nin dış ticaret hacimlerinin de büyüklüğü dikkat çekicidir.

Grafik 1: KEİ Ülkelerinin Dış Açıklık İndeksi (2015)

COMTRADE veri tabanı kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

KEİ ekonomilerinin dışa açıklığı² (Erkan ve Sarıçoban, 2014: 5) dikkate alındığında, en yüksek değere sahip ülkelerin Bulgaristan, Moldova, Sırbistan ve Ukrayna olduğu görülmektedir (Grafik 1). Bununla birlikte, Azerbaycan, Ermenistan, Rusya, Türkiye ve Yunanistan'ın dış açıklığının nispi olarak düşük olduğu söylenebilir. KEİ üyesi ülkelerin çoğunluğunun geçiş ekonomileri olduğu dikkate alındığında, dış açıklık derecesinin tatminkâr düzeyde olduğu söylenebilir.

Bölgesel entegrasyon teorileri baz alındığında, KEİ'nin başlangıç aşamasından ileri gitmemiş bir örgüt olduğu görülmektedir. Söz konusu işbirliğe gereken önemin verilmesi ve işbirliğinin ekonomik-sosyal-kültürel-siyasi boyutlarının genişletilmesi suretiyle üye ülkelerin ekonomik kalkınma ve refah düzeylerinin artabileceği aşıkardır.

Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi

Ricardo'ya dayanan (1817) karşılaştırmalı üstünlük kavramı en eski uluslararası ticaret teorilerinden birisidir (Ricardo, 1817) ve ülkelerin belli mallardaki uzmanlaşma ve ihracat rekabet düzeylerini değerlendirmek maksadıyla yaygın olarak kullanılmaktadır.

Karşılaştırmalı üstünlüğe ilişkin çeşitli ekonomik düşüncelerin tarihi gelişimi anahtar kelimeleriyle birlikte Tablo 2'de verilmiştir.

Karşılaştırmalı üstünlük teorisi, uluslararası ticaretin arkasındaki itici gücün “mutlak” değil “karşılaştırmalı” avantaj olduğunu açıklamaktadır. Yani, bir siyasi otorite, ülkesinin tüm mallarda mutlak avantajı olsa bile (diğer bir deyişle bütün malları diğer ülkelere göre daha ucuza üretebiliyorsa da) karşılaştırmalı üstünlüğünün bulunduğu mallarda uzmanlaşmasının artması yoluyla uluslararası ticaretten yine de yararlanabilir (Leung ve Junning, 2007:3).

Karşılaştırmalı üstünlük, ticaretin tamamen sınırsız olduğu durumlarda dünya kaynaklarının (arazi, emek ve sermaye girdileri) daha verimli kullanması yoluyla ticaretin fayda sağlayabileceğini açıklamaktadır (Rooyen vd., 1993:3). Her ülke karşılaştırmalı üstünlüğe sahip ürünler üretmeli ve ihraç etmeli, karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmadığı ürünlerin ithalatını yapmalıdır. Karşılaştırmalı üstünlük, bir ülkenin aynı ürünün belirli bir kalitesiyle karşılaştırıldığında, diğer ülkelere kıyasla daha düşük karşılaştırmalı maliyet anlamına gelir ve bu durum ülkeye karşılaştırmalı üstünlük sağlamaktadır (Liping, 2009).

---

² $((\text{İhracat} + \text{İthalat} / \text{GSYH}) \times 100)$

Tablo 2: Karşılaştırmalı Üstünlük Analizinin Temelleri

Yaklaşımlar	Anahtar Kavram(lar)	Mekanizma(lar)
Klasik Politik Ekonomi		
A. Smith	Verimlilik/Pazar büyüklüğü	Uzmanlaşma, rekabet
D. Ricardo	Karşılaştırmalı üstünlük	Uluslararası ticaret
J.S. Mill	Bebek sanayiler	Yaparak öğrenme
J.S. Mill	Koruma politikası	Gelir dağılımı
Neoklasik Modeller		
Ricardian	Etkinlik	Tek anahtar kaynak kullanımı
Heckscher-Ohlin	Faktör yoğunluğu	Birden fazla kaynak kullanımı
Ricardo-Viner	Özel faktörler	Sektöre özel girdi kullanımı
H-O-Samuelson	Tüketici talebi	Ürün tercihleri
Salter-Swan	Döviz kurları	Ticarete konu olmayan mallar
Karşılaştırmalı Üstünlüğe Meydan Okuma		
Prebisch/Singer	İthalat-ikame	Dış ticaret hadleri
A.O. Hirschman	Kalkınma stratejisi	Endüstri-içi bağlantılar
Yeni ticaret teorileri	Stratejik politika	Dışsallıklar
Michael Porter	Karşılaştırmalı üstünlük	Faktör yaratma, talep sinyali

William A. Masters, "Guidelines on National Comparative Advantage and Agriculture Trade" (APAP III, 1995), 6.

Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Katsayılarıyla Karşılaştırmalı Üstünlüğün Ölçümü

Karşılaştırmalı üstünlük kavramının ölçülebilmesi bağlamında önemli eksiklikler bulunmaktadır. Söz konusu eksikliklerin giderilmesine yönelik en önemli hamle, karşılaştırmalı üstünlüklerin ve rekabet gücünün ölçümünde açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük katsayılarının (AKÜ) kullanılmasıdır (Sanidas ve Shin, 2011). Karşılaştırmalı üstünlükler teorisi ile karşılaştırmalı

üstünlüklerin ve rekabet gücünün ölçümü arasındaki bağlantının ortaya koyulması şu sıralama ile olmaktadır:

$$EŞ \rightarrow KÜ \rightarrow TÛT \rightarrow AKÜ$$

EŞ: Ülkelerin ekonomik koşulları, KÜ: Karşılaştırmalı üstünlüklerin uluslararası örnekleri, TÛT: Uluslararası ticaret, üretim ve tüketim, AKÜ: Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Katsayıları. Diyagrama göre, ülkelerin ekonomik koşullarınca belirlenen karşılaştırmalı üstünlükler uluslararası ticareti, üretim ve tüketimi (ihracat, ithalat) belirlemede, bu da ülkelerin rekabet gücüne etki etmektedir (Ballance vd., 1987: 157).

Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler düşüncesi ilk olarak Liesner (1958) tarafından ortaya atılmıştır. İngiltere'nin Ortak Pazar Ülkeleri ile rekabet gücünü karşılaştırmak için oluşturulmuş indeks, Balassa (1965) tarafından işlevsel hale getirilmiştir. Ülkelerin mevcut ticaret verilerinden yararlanılarak karşılaştırmalı üstünlüğünü gösteren Balassa İndeksi, ülkeler arasındaki karşılaştırmalı üstünlüğün nedenine inmeden, görünen bir avantaj farkı olup olmadığını açıklamayı amaçlamaktadır (Seymen, 2009).

İndeks, ülkenin belli bir sektör ihracatının toplam ihracatına oranının, aynı sektörün dünyadaki ihracatının dünya toplam ihracatına oranı olarak tanımlanabilir. Balassa İndeksi, herhangi bir malın (sektörün) ülkenin toplam ihracatındaki payının, söz konusu malın (sektörün) dünyanın (bir ülkenin veya bölgenin) toplam ihracatındaki payına oranını ifade eder. Diğer bir ifadeyle Balassa İndeksi, ülkenin bir maldaki yurtiçi uzmanlaşmasını (AKÜ indeksinin payı), dünyanın uzmanlaşmasıyla (AKÜ indeksinin paydası) karşılaştırır (Beningo, 2006).

“j” ülkesinin “t” döneminde “k” malındaki (sektöründeki) açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük (AKÜ) katsayısı Balassa tarafından aşağıdaki gibi formüle edilmiştir (Balassa, 1965):

$$BAKÜ_{kt}^j = \left(X_k^j / X_t^j \right) / \left(X_k^w / X_t^w \right)$$

Vollrath'ın Nispi İhracat Avantajı İndeksi (VAKÜ), Balassa İndeksinden farklı olarak ülkenin ve malın çifte hesabını önlemektedir.

$$VAKÜ_{kt}^j = \left(X_k^j / X_{-k}^j \right) / \left(X_k^{-j} / X_{-k}^{-j} \right)$$

$X_{k,t}^j \rightarrow$ “t” döneminde “k” malında “j” ülkesinin ihracatı

$X_{-k,t}^j \rightarrow$ “t” döneminde “k” malı haricindeki “j” ülkesinin toplam ihracatı

$X_{k,t}^{-j} \rightarrow$ “t” döneminde $X_{k,t}^j$ hariç “k” malında dünya ihracatı

$X_{-k,t}^{-j} \rightarrow$ “t” döneminde $X_{k,t}^j$ ve $X_{-k,t}^j$ haricinde dünya toplam ihracatı

VAKÜ indeks değerinin sonuçlarının yorumu, Balassa İndeksi ile aynıdır.

Karşılaştırmalı üstünlüğün gücünü göstermek amacıyla AKÜ katsayısını 4 aşamada sınıflandırabiliriz (Hinloopen ve Marrevijk, 2001: 13). Buna göre, indeks değeri 0 ile 1 arasında ise söz konusu ülkenin belli ürün ihracatında karşılaştırmalı dezavantajı vardır. Diğer bir ifadeyle, ülkenin ihracat rekabet gücü yoktur. Bununla birlikte, indeks değeri 1'den büyükse ülke sözü edilen ürünün ihracatında karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Bu üstünlük; indeks değerinin 1 ile 2 arasında olması durumunda zayıf, 2 ile 4 arasında olması durumunda orta, 4'den büyük olması durumunda da güçlü düzeydedir.

Literatür Araştırması

Tarafımızca yapılan literatür araştırmasında, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) ile ilgili geniş bir bilimsel çalışma portföyüne rastlanmamıştır. Bu da, çalışmanın birkaç yerinde belirtildiği gibi, KEİ'ye küresel bazda yeterince önem verilmeyişinin göstergesidir.

KEİ ile ilgili bilimsel çalışma örnekleri genelde örgütsel yapı, kuruluş ve tarihsel gelişim, örgütün siyasi yapısı ve küresel-bölgesel siyasetteki önemi, enerji ekonomisi, ekonomik büyüme ve genel ekonomik özellikleri üzerinde yoğunlaşmıştır.

Literatür araştırmasında, KEİ'nin küresel bazda karşılaştırmalı üstünlüklerine ve ihracat rekabet gücü ilişkin herhangi bir bilimsel çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda, bu çalışmada, KEİ üyesi ülkelerin ihracat rekabet profilinin ve karşılaştırmalı üstünlüklerinin ortaya koyulması maksadıyla bu bilimsel çalışmanın yapılması ve literatüre katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Yöntem

Çalışmada öncelikle Türkiye ile KEİ ülkelerinin sektörel ihracat benzerliklerinin ortaya koyulması amacıyla "ihracat benzerlik indeksi" hesaplanmıştır. Burada amaç, küresel piyasalarda hangi ülkelerin ihracatının sektörel bazda Türkiye ile daha benzer olduğunun belirlenmesidir. İhracat benzerlik indeksinin hesaplanmasındaki bir diğer amaç da, hangi KEİ ülkelerinin, Türkiye'nin uluslararası piyasalarda rakibi olabileceğinin ortaya koyulmasıdır.

Çalışmada, ihracat benzerliklerinin hesaplanmasının ardından, 12 KEİ üyesinin 2000-2014 yılları arası ihracatındaki karşılaştırmalı üstünlüklerin (rekabet gücünün) ölçülebilmesi maksadıyla "Balassa İndeksi" ve "Vollrath İndeksi" (açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük katsayıları) hesaplanmıştır. Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük katsayısı (AKÜ), UN Statistics Office ve Standart International Trade Classification (SITC) verileri kullanılarak (UN Comtrade ve PC TAS) hesaplanmaktadır³.

Ülkelerin sektörel ihracatındaki açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük katsayıları "uygun ortalama" değerleri esas alınarak hesaplanmıştır. Uygun ortalama; bir serideki en yüksek ve en düşük

³ Tüm formüllerde X ; ihracat, M; ithalat, t ; dönem, k ; mal (sektör), j ; ülke 1, m; ülke 2, w; dünya, u; birlik şeklinde sembolize edilmiştir.

değerlerin elemine edilerek kalan serilerin aritmetik ortalamasının alınmasını ifade eder (<http://www.statistics.com/resources/glossary/t/trimmean.php>). Yalnızca aritmetik ortalamasının kullanılması durumunda, bazı sektörlerin ihracat rakamlarının (dolayısı ile hesaplanan açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük katsayılarının) dönemsel olarak çok düşük veya çok yüksek olabildiği/olabileceği düşünülerek, değerlendirmenin daha sağlıklı olabilmesi için “uygun ortalama” hesaplanmıştır (Küçükkiremitçi, 2006).

Bir sonraki adımda ise karşılaştırmalı üstünlüklerin/dezavantajın yıllara göre seyrini daha ayrıntılı bir şekilde analiz edebilmek ve uygun ortalama sapmaları ortaya koyabilmek amacıyla; Balassa'nın ve Vollrath'ın açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük katsayısının standart sapma ve değişkenlik katsayısı değerleri hesaplanmıştır. Çalışmada, değişkenlik katsayısının marjinal değeri 15 olarak kabul edilmiştir.

Türkiye'nin KEİ Ülkeleriyle İhracat Benzerlik İndeksi

Bir ülkenin uluslararası piyasalarda rakiplerinin hangi ülkeler olduğunu belirlemek amacıyla ihracat benzerlik indeksi kullanılmaktadır. Bir ülke ile başka bir ülkenin küresel piyasalarda rakip olabilmesi için benzer ürün ve sektörlerin ihracatında yoğunlaşmış olmaları gerekmektedir. Bu nedenle, birbirleriyle ihracat benzerliği yüksek olan ülkelerin, ciddi bir rekabet durumuyla karşı karşıya oldukları söylenebilir.

İhracat benzerlik indeksi;

$$ESI = \sum \min [X_k (jw) , X_k (mw)] \times 100$$

şeklinde formüle edilmektedir.

$X_k (jw) \rightarrow$ j ülkesinin dünyaya gerçekleştirdiği k ürün grubu ihracat değerinin, dünyaya yaptığı toplam ihracat içindeki payı

$X_k (mw) \rightarrow$ m ülkesinin dünyaya gerçekleştirdiği k ürün grubu ihracat değerinin, dünyaya yaptığı toplam ihracat içindeki payı

Mükemmel bir eşleşme varsa, yani, bir ülkenin ihracat yapısı diğer ülkenin ihracat yapısıyla tamamen aynı ise, indeks 100 değerini alır (Mikic, 2005: 16). Eşleşme yüksek ise rekabet derecesi de yüksektir. İki ülkenin söz konusu sektörde ihracatı yoksa indeks değeri sıfır olur (Trung, 2011: 15). Bu durumda, ülkelerin sözü edilen ürünlerin ihracatında herhangi bir rekabet durumundan söz edilemez (Rahman vd., 2004: 4).

Bu indeks ile iki ülke arasındaki ihracatın benzerliğinin zaman içindeki değişimi de gözlenebilir. Böylece ülkelerin ihracat yapısının ve ekonomik yapısının zaman içinde daha benzer ya da farklı hale gelme derecesi konusunda bir yorum yapılması mümkün olabilir.

Tablo 3: Türkiye'nin KEİ Ülkeleriyle İhracat Benzerlik İndeksi

<i>2000</i>		<i>2007</i>		<i>2014</i>	
ÜLKE	İNDEKS	ÜLKE	İNDEKS	ÜLKE	İNDEKS
romanya	0,63	romanya	0,68	sırbistan	0,71
yunanistan	0,60	bulgaristan	0,60	romanya	0,64
sırbistan	0,57	yunanistan	0,59	bulgaristan	0,59
bulgaristan	0,53	sırbistan	0,58	yunanistan	0,45
moldova	0,44	ukrayna	0,47	ukrayna	0,42
arnavutluk	0,44	gürcistan	0,41	moldova	0,34
ukrayna	0,38	arnavutluk	0,41	gürcistan	0,34
gürcistan	0,34	moldova	0,32	ermenistan	0,30
ermenistan	0,29	rusya	0,25	rusya	0,26
rusya	0,25	ermenistan	0,24	arnavutluk	0,22
azerbaycan	0,12	azerbaycan	0,19	azerbaycan	0,10

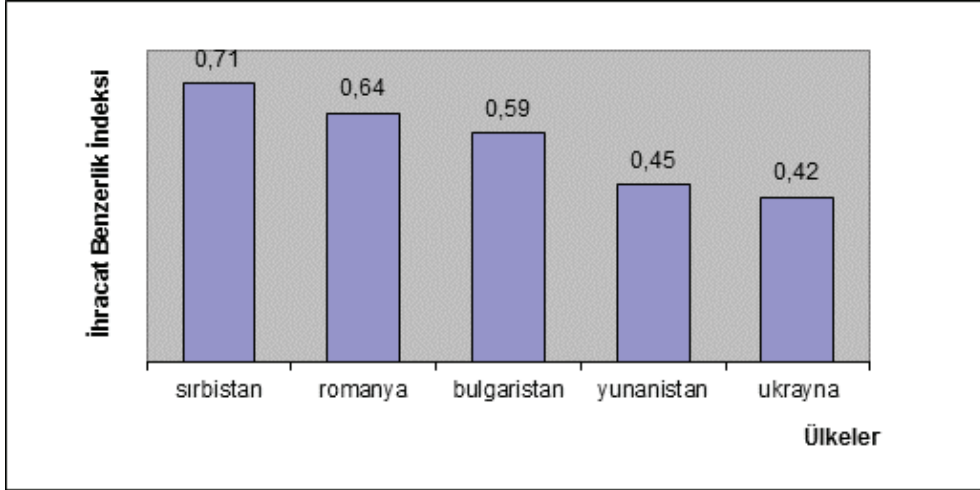
COMTRADE veri tabanı kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Çalışmada, Türkiye'nin KEİ ekonomileriyle ihracat benzerlik indeksi SITC Rev3 2 haneli ihracat verileri esas alınarak 2000, 2007 ve 2014 yıllarına yönelik hesaplanmıştır (Tablo 3). Hesaplanan yıllara yönelik ihracat benzerlik indeksi skorları incelendiğinde, KEİ ekonomileri arasında Türkiye ile benzerliği en yüksek olan ülkelerin Romanya, Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan olduğu görülmektedir (Grafik 2). Özellikle Yunanistan ve Bulgaristan ile olan ihracat benzerliği son yıllarda nispi olarak azalmakta, Sırbistan ve Romanya ile olan benzerlik artmaktadır.

Türkiye'nin özellikle Sırbistan ve Romanya ile nispi benzerliği, söz konusu ülkelerin Türkiye'nin ihracat piyasaları açısından rekabet unsuru olduğunu göstermektedir.

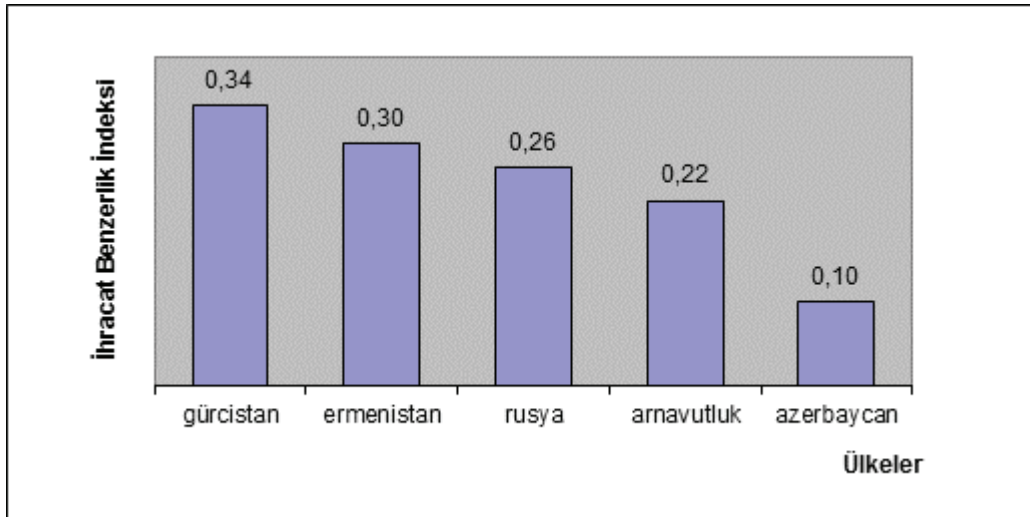
Türkiye'nin ihracat benzerlik düzeyinin en az olduğu ülkelerin (Rusya, Arnavutluk, Azerbaycan vb.) daha çok hammadde yoğun ürünlerin ihracatında rekabet avantajına sahip olmaları dikkat çekicidir (Grafik 3). Özellikle, ihracatının önemli bir kısmını AB'ye gerçekleştiren ve aynı zamanda G8 ülkelerinden olan Rusya'nın Türkiye ile ihracat benzerlik indeksinin çok düşük olmasının (benzer malların ihracatının az olmasının), Türkiye'nin ihracatındaki rekabet gücü açısından olumlu bir durum olduğu ifade edilebilir.

Grafik 2: Türkiye'nin En Yüksek Benzerliğe Sahip Olduğu 5 KEİ Ülkesi

COMTRADE veri tabanı kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Grafik 3: Türkiye'nin En Düşük Benzerliğe Sahip Olduğu 5 KEİ Ülkesi

COMTRADE veri tabanı kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

KEİ Ülkelerinin İhracatındaki Karşılaştırmalı Üstünlükleri

KEİ ülkelerinin ihracatındaki karşılaştırmalı üstünlüklerinin ölçülebilmesi amacıyla Balassa'nın ve Vollrath'ın açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük katsayıları (Balassa İndeksi ve Vollrath İndeksi) kullanılmıştır.

Balassa İndeksiyle KEİ Ülkelerinin Karşılaştırmalı Üstünlüklerinin Analizi

Çalışmada KEİ ülkelerinin 2000-2014 yılları sektörel ihracatına ilişkin açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük katsayıları hesaplanmış ve sözü edilen ülkelerin güçlü derecede karşılaştırmalı üstünlüğe (ihracat rekabet gücüne) sahip oldukları ürün gruplarının Balassa İndeks değerleri Tablo 4'te verilmiştir. Tablo 4'te aynı zamanda indeks değerlerinin değişkenlik katsayıları (CV) da gösterilmiştir⁴.

Tabloda ayrıca, KEİ ülkelerinin küresel pazarlarda yüksek oranda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürün gruplarının faktör yoğunlukları da gösterilmiştir⁵.

Buna göre, KEİ ülkelerinin genellikle hammadde yoğun ürün gruplarında küresel üstünlüklerinin güçlü derecede olduğu dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, söz konusu ülkeler emek yoğun ve sermaye yoğun ürünlerin ihracatında da güçlü derecede karşılaştırmalı üstünlüklere (ihracat rekabet avantajına) sahiptirler.

KEİ ülkelerinden hiçbirisi katma değeri yüksek, inovatif ve teknolojik ürünlerin ihracatında güçlü derecede karşılaştırmalı üstünlüğe sahip değildir. Keza, ülkelerin yüksek oranda (güçlü derecede) karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürün grupları incelendiğinde Kolay Taklit Edilebilir ve Zor Taklit Edilebilir Araştırma Bazlı ürün gruplarının bulunmadığı gözlemlenmektedir. Bu durum, KEİ ülkelerinin ihracatındaki katma değerlerin düşük, ithalatındaki katma değerlerin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu da, söz konusu ülkelerin yüksek düzeyde kalkınmışlığa sahip olmadıklarının önemli bir göstergesidir.

Tablo 4: KEİ Ülkelerinin “Yüksek Oranda” Karşılaştırmalı Üstün Olduğu Ürün Grupları (Balassa İndeksi)

ÜLKELER	Ürün Kodu	BAKÜ	CV	Faktör Yoğunluğu
ARNAVUTLUK	21	6,96	40,41	Hammadde Yoğun
	29	5,17	37,86	Hammadde Yoğun
	84	5,39	56,25	Emek Yoğun
	85	18,66	59,37	Emek Yoğun
AZERBAJCAN	33	7,54	19,81	Hammadde Yoğun
BULGARİSTAN	68	4,34	10,91	Sermaye Yoğun
ERMENİSTAN	11	12,22	29,89	Sermaye Yoğun
	28	7,49	30,67	Hammadde Yoğun
	35	11,32	76,36	Sermaye Yoğun
	66	6,04	73,70	Emek Yoğun

⁴ Bir ürünün ihracatında karşılaştırmalı üstünlük (rekabet avantajı) olması durumunda, değişkenlik katsayısının da yüksek olmaması (kritik değer 15 kabul edilebilir) sağlıklı bir gösterge olarak kabul edilebilir.

⁵ Faktör yoğunluklarına göre ürünler 5 gruba ayrılmaktadır: Hammadde Yoğun, Emek Yoğun, Sermaye Yoğun, Kolay Taklit Edilebilir Araştırma Bazlı, Zor Taklit Edilebilir Araştırma Bazlı (Ek Tablo 1)

ÜLKELER	Ürün Kodu	BAKÜ	CV	Faktör Yoğunluğu
GÜRCİSTAN	00	5,78	132,27	Hammadde Yoğun
	06	4,53	121,39	Hammadde Yoğun
	11	15,25	26,82	Sermaye Yoğun
	28	10,32	70,27	Hammadde Yoğun
	35	4,03	77,47	Sermaye Yoğun
	56	14,61	24,26	Hammadde Yoğun
	97	5,09	73,91	Belirtilmemiş
MOLDOVA	05	6,22	10,21	Hammadde Yoğun
	06	4,12	43,18	Hammadde Yoğun
	11	21,68	46,83	Sermaye Yoğun
	12	4,05	65,60	Sermaye Yoğun
	21	6,62	146,01	Hammadde Yoğun
	22	8,68	31,37	Hammadde Yoğun
	27	4,42	73,01	Hammadde Yoğun
	42	5,96	32,07	Hammadde Yoğun
ROMANYA	00	5,51	14,37	Hammadde Yoğun
	85	5,48	41,14	Emek Yoğun
RUSYA	34	7,80	30,06	Hammadde Yoğun
	56	5,41	14,43	Hammadde Yoğun
SİRBİSTAN	00	4,03	46,18	Hammadde Yoğun
	04	6,24	23,34	Hammadde Yoğun
	05	4,56	6,04	Hammadde Yoğun
	06	6,50	19,32	Hammadde Yoğun
	21	4,59	11,46	Hammadde Yoğun
	35	8,07	36,35	Sermaye Yoğun
	62	4,16	3,38	Sermaye Yoğun
TÜRKİYE	05	5,18	16,08	Hammadde Yoğun
	27	4,58	35,44	Hammadde Yoğun
	65	5,97	7,64	Emek Yoğun
	84	6,93	28,60	Emek Yoğun
UKRAYNA	04	4,42	54,57	Hammadde Yoğun
	42	5,92	36,62	Hammadde Yoğun
	56	7,69	33,33	Hammadde Yoğun
	67	8,69	14,96	Sermaye Yoğun
YUNANİSTAN	05	4,67	14,35	Hammadde Yoğun
	12	6,54	20,28	Sermaye Yoğun
	26	5,25	24,63	Emek Yoğun

COMTRADE veri tabanı kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo 5'te KEİ ülkelerinin 2000-2014 yılları arasında "Yüksek Oranda Karşılaştırmalı Üstünlüğe" sahip oldukları Vollrath İndeks sonuçları görülmektedir. Balassa İndeksi sonuçlarıyla karşılaştırıldığında, Vollrath İndeksi sonuçları, KEİ ülkelerinin daha fazla ürün grubunda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, Balassa İndeksi gibi, Vollrath indeksi sonuçları da KEİ ülkelerinin tamamının katma değeri nispi olarak düşük ürün gruplarında (hammadde, emek, sermaye) ihracat rekabet güçlerinin bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 5: KEİ Ülkelerinin "Yüksek Oranda" Karşılaştırmalı Üstün Olduğu Ürün Grupları (Vollrath İndeksi)

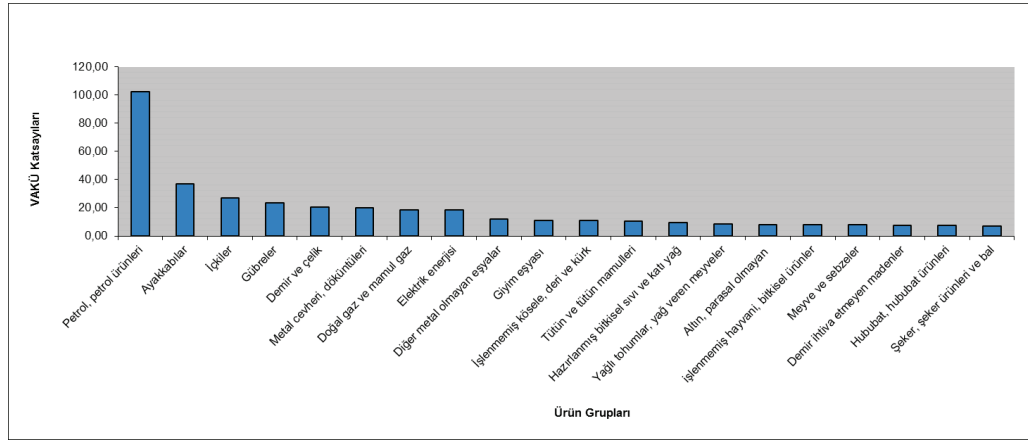
ÜLKELER	Ürün Kodu	VAKÜ (Ort.)	CV	Faktör Yoğunluğu
ARNAVUTLUK	21	10,80	40,54	Hammadde Yoğun
	28	5,39	34,33	Hammadde Yoğun
	29	8,11	38,81	Hammadde Yoğun
	61	5,38	53,49	Emek Yoğun
	84	11,18	63,43	Emek Yoğun
	85	36,99	64,31	Emek Yoğun
AZERBAIJAN	33	102,34	53,46	Hammadde Yoğun
	43	5,36	78,67	Hammadde Yoğun
BULGARİSTAN	04	4,20	38,22	Hammadde Yoğun
	12	6,08	32,45	Sermaye Yoğun
	22	5,79	36,19	Hammadde Yoğun
	35	5,43	94,05	Sermaye Yoğun
	56	4,73	60,68	Hammadde Yoğun
	68	7,48	12,95	Sermaye Yoğun
	84	5,20	37,00	Emek Yoğun
ERMENİSTAN	11	20,92	32,37	Sermaye Yoğun
	12	5,11	147,47	Sermaye Yoğun
	28	13,64	32,70	Hammadde Yoğun
	35	18,28	78,06	Sermaye Yoğun
	66	11,94	88,79	Emek Yoğun
	67	4,19	66,97	Sermaye Yoğun
	68	6,78	48,64	Sermaye Yoğun
	97	5,87	79,17	Belirtilmemiş
GÜRCİSTAN	00	5,90	132,72	Hammadde Yoğun
	05	6,00	34,30	Hammadde Yoğun
	06	7,22	123,64	Hammadde Yoğun
	11	27,07	31,00	Sermaye Yoğun
	28	19,84	75,86	Hammadde Yoğun
	35	6,29	78,80	Sermaye Yoğun
	56	23,64	24,50	Hammadde Yoğun
	67	5,12	38,34	Sermaye Yoğun
	97	8,23	75,62	Belirtilmemiş

ÜLKELER	Ürün Kodu	VAKÜ (Ort.)	CV	Faktör Yoğunluğu
MOLDOVA	05	6,22	10,21	Hammadde Yoğun
	06	4,12	43,18	Hammadde Yoğun
	11	21,68	46,83	Sermaye Yoğun
	12	4,05	65,60	Sermaye Yoğun
	21	6,62	146,01	Hammadde Yoğun
	22	8,68	31,37	Hammadde Yoğun
	27	4,42	73,01	Hammadde Yoğun
	42	5,96	32,07	Hammadde Yoğun
ROMANYA	00	5,51	14,37	Hammadde Yoğun
	85	5,48	41,14	Emek Yoğun
RUSYA	24	5,12	15,68	Hammadde Yoğun
	32	4,30	14,88	Hammadde Yoğun
	33	11,82	14,41	Hammadde Yoğun
	34	18,70	35,40	Hammadde Yoğun
	56	10,21	13,75	Hammadde Yoğun
SİRBİSTAN	00	4,06	46,35	Hammadde Yoğun
	04	6,57	24,55	Hammadde Yoğun
	05	4,76	6,32	Hammadde Yoğun
	06	6,63	19,63	Hammadde Yoğun
	21	4,61	11,53	Hammadde Yoğun
	35	8,24	37,00	Sermaye Yoğun
	62	4,27	3,53	Sermaye Yoğun
TÜRKİYE	05	5,18	16,08	Hammadde Yoğun
	27	4,58	35,44	Hammadde Yoğun
	65	5,97	7,64	Emek Yoğun
	84	6,93	28,60	Emek Yoğun
UKRAYNA	04	7,44	59,53	Hammadde Yoğun
	22	4,99	43,57	Hammadde Yoğun
	27	5,21	18,95	Hammadde Yoğun
	28	4,75	55,22	Hammadde Yoğun
	42	9,72	39,87	Hammadde Yoğun
	56	12,59	34,40	Hammadde Yoğun
	67	20,26	18,23	Sermaye Yoğun
YUNANİSTAN	05	7,80	15,84	Hammadde Yoğun
	12	10,49	21,18	Sermaye Yoğun
	26	8,34	25,42	Emek Yoğun
	27	4,65	36,38	Hammadde Yoğun
	42	6,14	46,93	Hammadde Yoğun

COMTRADE veri tabanı kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Grafik 4, KEİ bölgesindeki ihracatında karşılaştırmalı üstünlüklerin en yüksek olduğu 20 ürün gösterilmiştir. KEİ bölgesinde özellikle “petrol ve ürünleri” ihracatındaki çok yüksek derecedeki karşılaştırmalı üstünlük durumu dikkat çekicidir. Bununla birlikte, söz konusu ülkeler topluluğu, ayakkabı, içki, gübre, demir-çelik, doğalgaz gibi ürünlerin ihracatında da küresel rekabet avantajına sahiptir. Daha önce de değinildiği üzere, KEİ bölgesindeki ihracatta karşılaştırmalı üstünlükler daha çok hammadde, emek ve sermaye yoğun ürünlere dayanmaktadır.

Grafik 4: KEİ Bölgesinde İhracat Karşılaştırmalı Üstünlüklerin En Yüksek Olduğu 20 Ürün Grubu (SITC Rev3 2 Hane, 2000-2014 Ort.)

Sonuç

Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler (Balassa İndeksi ve Vollrath İndeksi) yardımıyla Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) ihracatının ürün ve faktör yoğunluğu bazında karşılaştırmalı üstünlüklerini ve rekabet gücünü ortaya koyabilmek amacıyla yapılan bu çalışmadan elde edilen bulgular; KEİ ekonomilerinin genel olarak hammadde, emek ve sermaye yoğun ürünlerin ihracatında güçlü derecede karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu (uzmanlaştığını) göstermektedir.

Örgüt üyelerinden hiçbirisinin katma değeri ve teknoloji donanımı yüksek ar-ge bazlı ürünlerin ihracatında güçlü derecede karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmaması dikkat çekicidir. Bu durum, KEİ ülkelerinin ihracatındaki katma değerlerin düşük, ithalatındaki katma değerlerin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. İhracatındaki karşılaştırmalı üstünlüklerin daha çok katma değeri düşük ürünlere dayanması, bilimsel ve teknolojik ürünlerde sözü edilen ülkeleri dışa bağımlı hale getirmektedir. Bu durum, karşılaştırmalı üstünlükleri hammadde ve emek yoğun malların ihracatına dayanan söz konusu ülkelerin dış açık vermesini ve dış ticaret hadlerinin aleyhte olmasını kaçınılmaz kılacaktır.

KEİ ekonomilerinin karşılaştırmalı üstünlüklerinin daha çok hammadde ve emek donanımlarıyla açıklanması, özellikle kolay taklit edilebilir ve zor taklit edilebilir araştırma bazlı ürün gruplarının üretiminde ve ihracatında uzmanlaşmamış olması, küresel rekabet güçlerinin de zayıf olmasını beraberinde getirmektedir. Bu da, söz konusu ülkelerin kalkınmışlık düzeylerinin yükselmesinde önemli bir engel teşkil etmektedir.

KEİ'nin, bölgesel entegrasyon bağlamında, başlangıç aşamasından ileri gitmemiş bir örgüt olduğu şüphesizdir. KEİ'ye daha fazla önem verilmesi ve işbirliğinin ekonomik-sosyal-kültürel-siyasi boyutlarının genişletilmesi, üye ülkelerin ekonomik kalkınma ve refah düzeylerinin artabilecektir.

Dünyada güç dengelerinin sürekli değiştiği, belli yükselen ekonomilerin küresel piyasalarda daha fazla söz sahibi olmaya başladığı günümüzde, söz konusu ülkelerin dünya ihracatından ve katma değerinden daha fazla pay alabilmesi için; markalaşmaya, inovasyona ve teknolojiye daha fazla yatırım yapıp, emek verimliliğini arttırmak suretiyle dışa daha az bağımlı bir dış ticaret stratejisi geliştirmesi gerekir. Böylelikle, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü küresel çapta daha etkin ve sözü geçen bir topluluk haline gelebilecektir.

Kaynakça

- Ballance, R. H., Forstner, H and Murray, T. (1987) "Consistency Tests of Alternative Measures of Comparative Advantage" *The Review of Economics and Statistics*, 69, no. 2, 157-161.
- Balassa, B. (1965) "Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage" *The Manchester School of Economic and Social Studies*, 33, no. 2, 99-123.
- Beningo, S. (2006) "Trade and Transportation Between the United States and China, and Between the United States and India" Presentation at the 2006 Conference of the Society of Government Economists, Washington.
- Erkan, B and Sariçoban, K. (2014) "Comparative Analysis of the Competitiveness in the Export of Science-Based Goods Regarding Turkey and the EU+13 Countries" *International Journal of Business and Social Science*, 5, no. 1, 1-14.
- Ertürk, E. (2002) *Uluslararası İktisadi Birleşmeler*. Bursa: Vıpaş Yay..
- Güran, N. ve Aktürk, İ. (1995) *Uluslararası İktisadi Kuruluşlar*. İzmir: Karınca Mat..
- Hinloopen, J. and van Marrewijk, C. (2001) "On the empirical distribution of the Balassa Index" *Review of World Economics*, 137, no. 1, 1-35.
- Hufbauer, G. C. and Chilas, J. G. (1974) "Specialization by Industrial Countries: Extent and Consequences" Presentation at The International Division of Labour: Problems and Perspectives-International Symposium, Germany.
- Küçükkiremitçi, O. (2006) "Sanayi Sektörünün Dış Ticaret Performansının Rekabet Gücüne Göre Değerlendirilmesi (1995-2005 Dönemi)" Presentation at the T.C. İnönü Üniversitesi İ.İ.B.F. Ulusal Bağımsızlık İçin Türkiye İktisat Politikaları Kurultayı, Malatya, Haziran 13-16.
- Leung, P. and Junning, C. (2007) "A Review of Comparative Advantage Assessment Approaches in Relation to Aquaculture Development" *Species and System Selection for Sustainable Aquaculture*, 3, 1-23.
- Liping, W. (2009) "Comparative Advantage Theory and Its Revelation to China's Foreign Trade" Presentation at the International Conference on Management and Science (MASS), Beijing, China, September 20-22..
- Masters, W. A. (1995) "Guidelines on National Comparative Advantage and Agriculture Trade" APAP III, 1-80.
- Mikic, M. (2005) "Commonly Used Trade Indicators:A Note" ARTNeT Capacity Building Workshop on Trade Research, UNESCAP, 1-22.
- Rahman, M. M., Zheng, Z. and Arjuman A. L. (2004) "The Trade Performance of Bangladesh in Clothing" *China-USA Business Review*, 3, no. 3, 1-27.
- Ricardo, D. (1817) "On The Principles of Political Economy and Taxation.", <http://www.econlib.org/LIBRARY/Ricardo/ricP.html> (Son erişim: 02.12.2016)
- Sanidas, E. and Shin, Y. (2011) "Comparison of Revealed Comparative Advantage Indices with Application to Trade Tendencies of East Asian Countries." 2011. [http://www.akes.or.kr/eng/papers\(2010\)/24.full.pdf](http://www.akes.or.kr/eng/papers(2010)/24.full.pdf) (Son erişim: 14.11.2016)
- Seymen, D. (2009) *Türkiye'nin Dış Ticaret Yapısı ve Rekabet Gücü*. İzmir: DEÜ Yay.
- Trung, N. T. (2012) "Vietnam's International Trade Regime and Comparative Advantage" Centre for ASEAN Studies (CAS)- Centre for International Management and Development Antwerp (CIMDA), 1-20.
- Van Rooyen, C.J., Esterhuizen, D. and Doyer, O.T. (1999) "How Competitive is Agribusiness in the South African Food Commodity Chain?" Department of Agricultural Economics, Extension and Rural Development, University of Pretoris, 1-9.
- <http://www.statistics.com/resources/glossary/t/trimmean.php> (Son erişim: 11.11.2016)
- <http://ab.gtbgov.tr/5/karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu-kei> (Son erişim: 11.11.2016)
- <http://www.comtrade.un.org> (Son erişim: 11.11.2016)
- <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx> (Son erişim: 11.11.2016)

Ek

Ek Tablo 1: SITC Teknoloji Sınıflandırması

Hammadde Yoğun Mallar	
SITC 0	Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri
SITC 2 (26 hariç)	Tarımsal hammaddeler
SITC 3 (35 hariç)	Mineral yakıtlar ve mineral yağlar
SITC 4	Hayvansal ve bitkisel yağlar
SITC 56	Gübreler
Emek Yoğun Mallar	
SITC 26	Dokumaya elverişli lifler (elyaflar)
SITC 6 (62, 67, 68 hariç)	İmalat malları
SITC 8 (87, 88 hariç)	Diğer üretim malları
Sermaye Yoğun Mallar	
SITC 1	İçkiler, tütün ve mamulleri
SITC 35	Elektrik enerjisi
SITC 53	Boyacılıkta kullanılan ürünler
SITC 55	Uçucu yağlar, rezinoitler, parfümeri, kozmetik
SITC 62	Kauçuk eşya
SITC 67	Demir ve çelik
SITC 68	Demir ihtiva etmeyen madenler
SITC 78	Kara taşları
Kolay Taklit Edilen Araştırma Bazlı Mallar	
SITC 51	Organik kimyasal ürünler
SITC 52	İnorganik kimyasal ürünler
SITC 54	Tıp ve eczacılık ürünleri
SITC 58	İlk haliyle olmayan plastikler
SITC 59	Kimyasal maddeler ve ürünler
SITC 75	Büro makineleri, otomatik veri işleme makinesi
SITC 76	Haberleşme, sesi kaydetme ve kaydedilen sesi tekrar veren alet
Zor Taklit Edilen Araştırma Bazlı Mallar	
SITC 57	İlk haliyle plastikler
SITC 7 (75, 76, 78 hariç)	Makineler ve ulaşım araçları
SITC 87	Mesleki, bilimsel ölçü ve kontrol cihazları
SITC 88	Fotoğraf malzemeleri, optik eşyalar, saatler

Gary C. H. and John G. C. (1974) "Specialization by Industrial Countries: Extent and Consequences" (presentation, The International Division of Labour: Problems and Perspectives-International Symposium, Germany).

Ek Tablo 2: SITC Rev3 2 Hane Ürün Grupları

SITC	ÜRÜN GRUPLARI	SITC	ÜRÜN GRUPLARI
00	Canlı hayvanlar	56	Gübreler (272. grubun dışındakiler)
01	Et ve et ürünleri	57	İlk şeklindeki plastikler
02	Süt, süt ürünleri ve yumurtalar	58	İlk şekilde olmayan plastikler
03	Balıklar ve diğer deniz ürünleri	59	Başka yerlerde belirtilmeyen kimyasal maddeler ve ürünler
04	Hububat, hububat ürünleri	61	Başka yerde belirtilmeyen işlenmiş deri ve kürkler
05	Meyve ve sebzeler	62	Kauçuktan eşya
06	Şeker, şeker ürünleri ve bal	63	Mantar ve ahşap eşya (mobilya hariç)
07	Kahve, çay, kakao, baharat ve ürünleri	64	Kağıt, karton ve kağıt hamurundan eşya
08	Hayvanlar için gıda maddeleri	65	Diğer tekstil iplik, kumaş, şekil ver. mens
09	Çeşitli yenilebilir ürünler	66	Diğer metal olmayan eşyalar
11	İçkiler	67	Demir ve çelik
12	Tütün ve tütün mamulleri	68	Demir ihtiva etmeyen madenler
21	İşlenmemiş kösele, deri ve kürk	69	Başka yerde belirtilmeyen madenden mamul eşya
22	Yağlı tohumlar, yağ veren meyveler	71	Güç üreten makineler ve araçlar
23	Ham kauçuk	72	Belirli sanayiler için özel makineler
24	Mantar, odun ve kereste	73	Metal işleme makineleri
25	Kağıt hamuru ve kullanılmış kağıt	74	Diğer genel endüstri makine/cihazların aksamaları
26	Dokuma elyafı ve bunların artıkları	75	Büro ve otomatik veri işleme makineleri
27	Ham gübre ve madenler (kömür, petrol ve değerli taşlar hariç)	76	Haberleşme, ses kaydetme ve sesi tekrar vermeye yarayan cihaz ve araçlar
28	Metal cevheri, döküntüleri, hurdaları	77	Elektrik makineleri, cihazları ve aletleri, vb. aksam, parçaları
29	Başka yerde belirtilmeyen işlenmemiş hayvani, bitkisel ürünler	78	Motorlu kara taşıtları
32	Taş kömürü, kok kömürü ve biriket kömürü	79	Diğer taşıt araçları
33	Petrol, petrolden elde edilen ürün	81	Prefabrik yapılar; sıhhi su tesisatı, ısıtma ve sabit aydınlatma cihazları
34	Doğal gaz ve mamul gaz	82	Mobilya; yatak takımı, yastıklar
35	Elektrik enerjisi	83	Seyahat eşyası, el çantaları vb. taşıyıcı eşya
41	Hayvansal sıvı ve katı yağlar	84	Giyim eşyası ve bunların aksesuarları
42	Hazırlanmış bitkisel sıvı ve katı yağ	85	Ayakkabılar
43	İşlenmiş sıvı, katı yağlar; mumlar	87	Başka yerde belirtilmeyen mesleki, ilmi, kontrol alet ve cihazlar
51	Organik kimyasal ürünler	88	Fotograf malzemesi, optik eşya, saatler
52	İnorganik kimyasal ürünler	89	Başka yerde belirtilmeyen çeşitli mamul eşyalar
53	Debagat ve boyacılıkta kull. ürün	96	Tedavülde olmayan metal paralar (altın olanlar hariç)
54	Tıp ve eczacılık ürünleri	97	Altın, parasal olmayan (altın madeni hariç)

COMTRADE veri tabanı

